

УДК 347.942/943(477+44)

Крістіна Дрогозюк,*аспірант кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ

Статтю присвячено аналізу проблеми невизначеності поняття доказування в цивільному процесі України та Франції. Досліджено чітку законодавчу регламентацію в нормах процесуального й матеріального права, а також розглянуто деякі відмінності доказування французького цивільного судочинства, які не вживаються у вітчизняній доктрині.

Ключові слова: доказування, поняття доказування, цивільний процес, пізнання, Україна, Франція.

Постановка проблеми. Судове доказування є важливою складовою правосуддя та відіграє провідну роль у системі цивільного процесуального права. Увесь період становлення й розвитку науки цивільного процесуального права характеризується високим ступенем уваги до проблем судового доказування.

Розгляд і вирішення цивільної справи є неможливими без складної й багатогранної діяльності суду та осіб, які беруть участь у справі, щодо подання, збирання, дослідження й оцінки доказів. Норми, присвячені різним етапам доказової діяльності, посідають важливе місце в процесуальному законодавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню доказування в цивільному процесі приділяли увагу багато видатних вітчизняних процесуалістів. Істотний внесок у вивчення цієї складної проблематики зробили М.Й. Штефан, М.А. Вікут, М.С. Шакарян, М.К. Треушніков, Г.Л. Осокіна, В.В. Ярков, В.Д. Андрійцьо, Т.М. Кучер, С.Я. Фурса, Т.В. Цюра, О.В. Баулін, А.Г. Коваленко, В.В. Молчанов, В.А. Новицький, І.В. Решетнікова, М.А. Фокіна, М.Г. Авдюков, О.В. Баулін, Ю.С. Гамбаров, Е.В. Васьковський, А.Ф. Клейман, К.І. Малишев, Т.В. Сахнов, А.С. Штефан, М.С. Юдельсон, Т.М. Яблочков, В.В. Ярков, А.Т. Боннер, С.В. Курильов, Р.Ф. Гонгало, В.О. Ермолаєва, І.В. Андронов та інші вчені.

Метою статті є розкриття правової природи доказування в цивільному судочинстві України порівняно із судочинством Франції, визначення поняття доказування та законодавчого врегулювання процесу доказування.

Виклад основного матеріалу. Наукове визначення поняття доказування у вітчизняному цивільному судочинстві, його цілі й зміст було сформульовано в процесуальній науці в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

У загальній формі доказування визначалось як діяльність сторін, що має на меті переконати суд в істинності фактів. Зміст процесу доказування полягає в тому, що одна сторона (особа), переконана в істинності положення чи події, пропонує іншій (суду) відомі дані (докази) з метою викликати в ньому те ж переконання [4, с. 46].

Так, С.В. Курильов заклав основи сучасної теорії судових доказів. Його захищену в 1953 р. та видану в 1956 р у вигляді монографії кандидатську дисертацію формально було присвячено винятково поясненням сторін як доказу в цивільному процесі [5, с. 11].

С.В. Курильов, напевно, єдиний із радянських процесуалістів, який для дослідження цього складного правового явища застосував положення діалектичної філософії, а також інших суспільних дисциплін, зокрема й логіки.

До нього доведення судове чи процесуальне змішували з доведенням логічним або розумовою діяльністю, яка відбувається в головах суддів. С.В. Курильов процес встановлення істини поділяв на дві істотно відмінні за характером і юридичними наслідками діяльності: процесуальне доказування та оцінку доказів. При цьому оцінка доказів не постає з доведення, а пронизує його [5, с. 13].

К.І. Малишев вважав, що спірні факти в процесі засвідчуються доказами, саме тому на них зосереджується боротьба сторін. Хто не довів спірний факт, той може втратити процес, якщо на цьому факті ґрунтувався його позов або на це спирався його захист. Однак для судді недостатньо знати лише за-

гальні правила логіки щодо доказів. Він має бути ознайомленим із юридичною теорією, тобто сукупністю правил про цей предмет, що постають із системи прав і процесу. У цій теорії визначаються предмет та засоби судових доказів, ставлення до них позовних сторін і суду, а також сам порядок судочинства щодо доказів [6, с. 345].

Загальні норми про докази носять процесуальний характер і містяться в главі 5 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України). Однак цивільне процесуальне законодавство не містить визначення судового доказування. Доведення пронизує весь цивільний процес: на кожній стадії процесу, у кожному виді процесу, під час реалізації будь-якого процесуального інституту присутнє доказування в тому чи іншому обсязі.

Норми матеріального права, якими врегульовано спірні правовідносини, визначають предмет доказування, встановлюють правові презумпції, що безпосередньо впливає на розподіл обов'язків із доказування. Нормативне врегулювання як обов'язкова ознака судового доказування не викликає дискусій у правознавстві, однак під час визначення поняття доказування цей аспект враховується не всіма дослідниками. Наприклад, А.С. Штефан вважає, що доказування – це поєднання розумової й процесуальної (практичної) діяльності суб'єктів доказування, які перебувають у постійній діалектичній взаємодії, їх розділити неможливо. Звичайно, розумовий процес не може регулюватись нормами права, проте якщо суддя мислить поза правовими й практичними категоріями, судові рішення не буде законним та обґрунтованим і підлягатиме скасування. Взаємодія розумової та практичної діяльності стосується не лише суду, а й осіб, які беруть участь у справі. Зокрема, позивач і відповідач, виконуючи покладені на них обов'язки з доказування, беручи участь у дослідженні доказів, підпорядковуються, з одного боку, нормам закону, а з іншого – логіці свого мислення [7].

Що стосується французького законодавства, то норми про докази містяться в правових актах як матеріального, так і процесуального законодавства, насамперед Цивільному кодексі Франції, у якому доказам присвячено ст. ст. 1315–1369 глави VI розділу III. Ця глава носить назву «De la preuve des obligations et de celle du paiement» («Про доказові зобов'язання та платежі») і містить норми, присвячені окремим засобам доведення: письмовим доказам, показанням свідків, презумпції, зізнанням й присязі.

Крім того, норми про докази містяться в Комерційному кодексі Франції, яким вста-

новлено спеціальні правила доказування під час здійснення підприємницької діяльності, зокрема під час розгляду судами спорів, що виникають із підприємницьких правовідносин [9, с. 126].

Таким чином, у французькій доктрині, теорія доказів розміщується переважно в Цивільному кодексі Франції, а Цивільний процесуальний кодекс Франції закріплює лише процес доказування: подання доказів, збирання доказів, ознайомлення з доказами, розподіл обов'язків щодо доведення тощо.

Судове доказування здійснюється з метою з'ясування дійсних обставин справи, прав та обов'язків сторін, тобто встановлення істини в справі. Термін «істина» має використовуватись для того, щоб суд чітко уявляв своє основне завдання – відділення істинних доказів від хибних, прийняття правдивих доводів суб'єктів доказування та ухвалення на їх основі й на основі закону рішення в справі. Різниця між істиною у філософії та процесуальною істиною полягає в тому, що про останню недостатньо дізнатися, зрозуміти її, виявити, оскільки в процесі істини встановлено, якщо її доведено [7].

Судова істина є продуктом пізнання реальних фактів, обставин, станів, відносин, що становлять суть справи, адекватне їх тлумачення й визначення юридичного смислу, значення з позиції закону, який підлягає застосуванню. Судове пізнання не можна віднести ні до звичайного пізнання, ні до наукового. На відміну від наукового пізнання в судовому пізнанні відсутня потреба в цілеспрямованому, планомірному, систематичному накопиченні знань про навколишній світ, суд має пізнати істотні риси лише окремих, ізольованих явищ дійсності. Звичайне пізнання є стихійним, воно не має чітких елементів закономірності та може здійснюватись будь-якою людиною незалежно від цілей її діяльності, тоді як судове пізнання має цілеспрямований характер і мету [7].

Г.Л. Осокіна, розмежовуючи судове доказування та судове пізнання, зазначає, що пізнання завжди передує доказуванню. Учений також стверджує, що суб'єктами доказування є особи, які беруть участь у справі, їх представники, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а доказуванням є їх діяльність із переконання суду в існуванні чи відсутності тих або інших фактів. Водночас суд стає суб'єктом доказування як логічної розумової діяльності лише в нарадчій кімнаті, приступивши до складення підсумкового процесуального документа, а до цього моменту він є суб'єктом пізнання (діяльності зі встановлення дійсних обставин справи та їх юридичної кваліфікації).

Протилежну позицію займає А.С. Штефан. На його думку, особи, які беруть участь у справі, не лише подають докази, а й аналізують докази протилежної сторони, здійснюють зіставлення власної позиції з позицією протилежної сторони. Нерідко після пізнання доказового масиву процесуального суперника сторона корегує власну позицію, готує додаткові обґрунтування й аргументи, змінює предмет чи підставу позову; ставить запитання свідку протилежної сторони, аналізує відповіді, розбіжності у відповідях і може вказувати на них суду. Усе це було б неможливим, якби діяльність осіб, які беруть участь у справі, зводилась винятково до механічного наповнення матеріалів справи доказами. Суд не може бути лише суб'єктом пізнання протягом усього розгляду справи, оскільки він має законодавчо закріплене процесуальне право брати участь у доказуванні: вирішувати питання про забезпечення доказів (ст. 135 ЦПК України), давати доручення щодо збирання доказів іншому суду (ст. 132 ЦПК України), здійснювати допит свідка (ч. 8 ст. 180 ЦПК України), допитувати сторін, третіх осіб і їхніх представників як свідків (ст. 184 ЦПК України), ставити запитання експерту (ч. 3 ст. 189 ЦПК України) та спеціалісту (ч. 3 ст. 190 ЦПК України). Пізнання для суб'єкта доказування набуває свого значення, коли суб'єкт такої діяльності перевіряє переконливість власної процесуальної позиції в справі шляхом співвідношення її з позицією суперника. Повнота судового пізнання в справі дає змогу, з одного боку, залучити необхідні докази, а з іншого – виключити зайві. Суд у процесі пізнання з усіх доказів, наданих особами, які беруть участь у справі, відбирає для подальшого дослідження й обґрунтування мотивів рішення лише ті, які мають зв'язок із фактами, що підлягають встановленню [7].

На переконання І.В. Решетнікової, доказування – це приведення фактів, доводів, що підтверджують щось, і висновок, шляхом якого виводиться нове положення на основі вивченого [8, с. 24].

Особи, які беруть участь у справі, наводять факти й докази, що підтверджують їх правову позицію щодо справи. На основі досліджених у суді доказів ці особи роблять висновок про стійкість своєї позиції та продовжують участь у справі або відмовляються від позову, шукаючи шляхи укладення мирової угоди, оскаржують винесене рішення в справі тощо.

Далі суд аналізує факти й доводи сторін, пропонує сторонам надати додаткові докази в справі, сприяє збиранню доказів. У результаті суд доходить висновку щодо розглянутої

справи, який відображає в рішенні. Тобто доказування в суді – це насамперед діяльність суб'єктів, залучених до процесу, спрямована на своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ [8, с. 24–25].

Оскільки судове доказування є невід'ємною частиною цивільного процесу, воно здійснюється в єдиній для всього процесу процесуальній формі. Що стосується особливостей процесуальної форми, то можна виділити найяскравіші з них.

По-перше, доказування в суді є законодавчо врегульованим. Процесуальний закон закріплює загальні положення про докази й процедуру доказування: визначає права та обов'язки учасників доказування, встановлює вимоги до доказів, визначає послідовність і зміст процесуальних дій.

По-друге, доказування розраховане на всі види та всі стадії цивільного процесу, тобто процесуальна форма доведення є універсальною.

По-третє, послідовність дій щодо доведення та їх зміст детально регламентуються нормами права.

Зміст доказування цілком залежить від принципів судочинства. Доказова діяльність будується на таких принципах цивільного процесуального права: рівності осіб, які беруть участь у справі, перед законом і судом (ст. 5 ЦПК України); змагальності сторін (ст. 10 ЦПК України); диспозитивності цивільного судочинства (ст. 11 ЦПК України); мови цивільного судочинства (ст. 7 ЦПК України) тощо. Цивільний процес носить змагальний характер, із цього постає розширення кола суб'єктів доказування, коли кожен відіграє визначену законом роль, тобто доказування підпорядковується принципам цивільного процесу.

У французькій доказовій сфері також діють деякі загальні принципи права й процесу: суддівський нейтралітет, змагальність сторін, законність. Однак у сучасному цивільному процесі Франції спостерігаються збільшення активної ролі суду в доказовій діяльності та розширення форм взаємодії сторін і суду [9, с. 127].

Іншим важливим елементом процесуальної форми є імперативність. Вона виражається в обов'язковості нормативних приписів для всіх суб'єктів доказування без винятку, а також обов'язковості судових актів [8, с. 27].

Незалежно від того, що пізнання в суді здійснюється як опосередковано, так і безпосередньо, завдання всіх суб'єктів – відтворити (реконструювати) те, що відбулось у минулому. Навіть очевидці можуть давати різні показання щодо побаченого. Тому досягнення мети доказування визначає необхідність

ретроспективного й реконструктивного пізнання.

Як різновид пізнання доведення будеться не лише відповідно до приписів норм права, а й за законами та закономірностями пізнання відповідно до принципів логічного мислення. Ці філософські категорії не є та не повинні бути предметом нормативного регулювання, однак кожен суб'єкт доказування не може діяти поза об'єктивними закономірностями й законами. Часто суб'єкти доведення використовують, крім законів пізнання, закони логіки, не усвідомлюючи це.

Процес доказування є специфічним тому, що це завжди діяльність багатьох людей із приводу одного й того ж предмета доказування. Дослідження доказів, коли їх джерелом виступають сторони, треті особи, свідки, експерти, вимагає знання психології поведінки та психології спілкування, особливостей процесів сприйняття, запам'ятовування, відтворення інформації. Психологія допомагає правильно оцінити вчинки людей і їх поведінку, налагодити контакт із допитуваним. Отже, комплексність доказування означає поєднання процесуальної діяльності, законів пізнання, логіки та психології [8, с. 29].

Кожен суб'єкт доказування, а також особи, які є джерелами доказової інформації (свідок, експерт), здійснюють свої дії в межах врегульованих норм цивільного процесуального права. Тобто доказуванням є не просто діяльність суб'єктів доказування, а єдність процесуальних дій учасників доказування, їхніх прав та обов'язків, правовідносин. Традиційно вважається, що думка в суду складається лише з огляду на оцінку доказів, проте необхідно зазначити, що вона складається з оцінки низки елементів процесуального доказування. Структура судового доказування включає взаємодію тез, аргументів і методів доказування, а також результат цієї взаємодії, відображений у судовому рішенні. Тому А.С. Штефан визначає судове доказування не крізь призму діяльності щодо збирання, дослідження й оцінки доказів, а як процес пізнання. Коментарі, репліки, які не належать до засобів доказування, здатні «перевернути на 180 градусів» уявлення судді про справу [7].

Характерною рисою судового доказування є нерозривний зв'язок із доказами: лише оперуючи ними, можна встановити фактичні обставини справи. За допомогою доказів обставини, які мають значення для справи, стають доведеними, що дозволяє визнати їх юридичними фактами, і навпаки, за допомогою доказів обставини можуть бути спростовані. Докази сприяють пізнанню, допомагають судді перейти від незнання до знання, встановлювати юридичні факти, які, будучи

передбаченими в правовій нормі, здійснюють вплив на інтерпретацію накопиченого фактичного доказового матеріалу. Мета судового доказування полягає не в механічному наповненні справи доказовим матеріалом, а у вилученні судом із доказів точних висновків, встановленні фактів та обґрунтуванні висновків про факти й інші обставини, які мають значення для справи. Жодні відомості та повідомлення, отримані за межами процесу, з не передбачених законом засобів доказування, не можуть використовуватися судом. Знання судді про ті чи інші факти з особистого спілкування, приватного життя, повідомлень засобів масової інформації не можуть слугувати підставою для висновків суду (за винятком загальновідомих обставин) [7].

Доказування у французькому цивільному процесуальному праві визначається як процесуальна діяльність, мета якої полягає в досягненні істинного знання про об'єкт судового пізнання. Згідно зі ст. 10 Цивільного процесуального кодексу Франції кожен зобов'язаний надавати сприяння правосуддю в цілях досягнення істини.

До предмета доказування входять як позитивні, так і негативні та спірні факти. Кожна сторона зобов'язана вказати на факти й довести їх (ст. 6 Цивільного процесуального кодексу Франції). Факт, зазначений стороною в обґрунтування свого права й не оскаржений у ході розгляду справи по суті, має розглядатись як істинний. Належність факту – здатність обґрунтувати вимогу чи заперечення. Оспорювання факту може виражатись у його запереченні.

Преюдиціально встановленими фактами називаються факти, встановлені в судовому рішенні. Такі факти вважаються існуючими або неіснуючими в дійсності, оскільки вони встановлюються рішенням суду, що набрало законної сили. Преюдиціальність має відносну силу, оскільки діє лише щодо сторін спору [9, с. 128].

Французька система доказів відзначається своєю різноманітністю та має суттєві відмінності від інших систем доказів і процесу доказування.

У Цивільному процесуальному кодексі Франції в розділі VII «Судова адміністрація доказів» закріплюються правила доведення й окремі види доказів: 1) пояснення сторін і третіх осіб (*la comparution personnelle des parties: les declarations tiers*); 2) письмові свідчення сторін та свідків (*les attestations*); 3) показання свідків (*les preuves testimoniales*); 4) участь спеціаліста в трьох формах: огляді (*les constatations*), консультації (*la consultation*) та експертизи (*l'expertise*); 5) письмові докази (*les preuves litterales*); 6) присяга (*le serment judiciaire*) [9, с. 129].

До судових доказів Цивільний кодекс Франції відносить презумпції, як законні, так і не передбачені законом, тобто фактичні. Визначення презумпції міститься в Цивільному кодексі Франції, згідно з яким презумпцією є висновки (*consequences*), які з фактами відомими постають із закону або можуть бути зроблені судом щодо фактів невідомих. Цивільний кодекс Франції встановлює положення, згідно з яким сторона, на чю користь встановлено законну презумпцію, звільняється від доведення цих фактів. Відповідно до Цивільного кодексу Франції презумпції поділяються на неспростовні та спростовні, тобто презумпції, щодо яких допускається подання доказів для їх спростування. Як на незаперечну презумпцію Цивільний кодекс Франції вказує на судові рішення, що набрали чинності.

Незвичайним засобом доказування для вітчизняного судочинства є присяга. У Франції як доказ використовується присяга, тобто твердження сторони про факт, від якого залежить вирішення справи на її користь, вчинене у вигляді урочистої клятви. У французькому праві виділяються три види присяги:

1) вирішальна присяга (*le serment décisoire*) – присяга, принести яку одна зі сторін пропонує іншій для того, щоб рішення цієї справи залежало від такої присяги (ст. 1357 Цивільного кодексу Франції);

2) додаткова присяга (*le serment supplétoire*) – присяга, застосовувана за недостатності доказів у цивільному процесі; її принесення пропонується судом для того, щоб поставити вирішення справи в залежність від присяги (ст. 1366 Цивільного кодексу Франції);

3) присяга *in item* – присяга, запропонована судом позивачу щодо розміру позовних вимог, якщо неможливо встановити його іншим способом (ст. 1369 Цивільного кодексу Франції) [9, с. 140].

Загальне правило розподілу обов'язків щодо доказування закріплюється в ст. 9 Цивільного процесуального кодексу Франції: кожна сторона має довести в порядку, встановленому законом, факти, необхідні для задоволення її вимог. Із цього загального правила постають принцип нейтралітету суду та принцип провідної ролі сторін у процесі (мається на увазі необхідність дотримання принципу законності й добросовісності).

На відміну від сучасного українського цивільного процесу у цивільному процесі Франції такий вид доказів, як речові, законодавчо не закріплюється. Французьке законодавство розглядає як засіб доведення огляд на місці. Проте судова практика доповнила

його також можливістю подання дійсних доказів для їх огляду в суді. Найчастіше в судовій практиці об'єктом огляду на місці є нерухоме майно.

Класифікація судових доказів у Франції ведеться за єдиним принципом: за способами та засобами розкриття змісту доказів. Це не означає, що в теорії цивільного процесуального права не розглядаються прямі й непрямі докази, первісні й похідні. Проте така класифікація не має основного процесуального значення.

Законодавчого визначення поняття доказів у французьких законах немає. Однак французька доктрина під доказами розуміє відомості про факти, які діляться на юридичні факти та юридичні акти. Під юридичними фактами розуміються події, матеріальні факти, які неможливо фіксувати у встановлених законом формах, тому не існує обмеження в допустимості засобів доказування. Під юридичними актами розуміються дії, акти волі, волевиявлення суб'єктів правовідносин. Для їх підтвердження суд розглядає лише засоби доказування, які прямо зазначаються в законі.

Кожна сторона в процесі має довести факти, на яких вона засновує свої вимоги до іншої сторони, а суд враховує лише те, що в законному порядку доведено. У низці випадків суддя має право офіційно за власною ініціативою збирати докази. Зокрема, суддя має такі права: 1) призначити експертизу (ст. 322 Цивільного процесуального кодексу Франції); 2) викликати сторони для надання пояснень (ст. 119 Цивільного процесуального кодексу Франції); 3) брати участь під час огляду для безпосереднього сприйняття фактів (ст. 295 Цивільного процесуального кодексу Франції); 4) витребувати документ, утримуваний однією зі сторін або навіть третьою особою (п. «Е» ст. 11, ст. ст. 138–142 Цивільного процесуального кодексу Франції); 5) офіційно наказати проведення будь-яких заходів судового розслідування, які допускаються законом (ст. 10 Цивільного процесуального кодексу Франції).

Висновки

Таким чином, судове доказування являє собою складну логіко-правову діяльність, суб'єктами якої виступають суд, особи, які приймають участь у справі, та їх представники. Як слушно зауважила А.С. Штефан, доказування є різновидом судового пізнання, що поєднує розумову й процесуальну діяльність його суб'єктів, яка має чітку законодавчу регламентацію в нормах процесуального та матеріального права. Ця діяльність спрямовується на досягнення судом правильного знання щодо фактичних обставин виникнен-

ня, зміни й припинення правовідносин. Вона здійснюється за допомогою доказів у визначеній законом процесуальній формі шляхом твердження осіб, які беруть участь у справі, про факти, вказівки на докази, подання їх суду, надання судом сприяння в збиранні доказів, ретельного дослідження доказів судом за активної співпраці з особами, які беруть участь у справі, та правильної їх оцінки.

Проведене дослідження дозволяє встановити, що в сучасних умовах неоднозначна оцінка змісту, особливостей і суб'єктного складу судового доказування в науці цивільного процесуального права викликає потребу в ґрунтовному дослідженні не лише вітчизняного, а й зарубіжного досвіду щодо цієї проблеми.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–42. – Ст. 492.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
3. Цивільний процес України : [підручник] / за заг. ред. Р.М. Мінченко. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. – 720 с.
4. Молчанов В.В. Основы теории доказательств в гражданском процессуальном праве : [учеб. пособие] / В.В. Молчанов. – М. : ИКД «Зерцало-М», 2015. – 360 с.
5. Боннер А.Т. Традиционные и нетрадиционные средства доказывания в гражданском и арбитражном процессе : [монография] / А.Т. Боннер. – М. : Проспект, 2015. – 616 с.
6. Гражданский процесс : [хрестоматия] / [В.В. Аргунов, Е.А. Борисова, И.А. Скрипников и др.] ; под ред. М.К. Треушникова. – М. : Городец, 2005. – 896 с.
7. Штефан А.С. Поняття судового доказування у цивільному процесі / А.С. Штефан // Часопис Академії адвокатури України. – 2015. – Т. 8. – № 1. – С. 64–72. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chaau_2015_8_1_10.pdf.
8. Решетникова И.В. Доказывание в гражданском процессе : [учеб.-практ. пособие для бакалавриата и магистратуры] / И.В. Решетникова. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрайт, 2015. – 510 с.
9. Гражданский процесс зарубежных стран : [учеб. пособие] / [С.А. Алехина и др.] ; под ред. А.Г. Давтян. – М. : Проспект, 2011. – 480 с.
10. Справочник по доказыванию в гражданском судопроизводстве / под ред. И.В. Решетниковой. – 5-е изд., доп. и перераб. – М. : НОРМА – ИНФРА-М, 2015. – 496 с.
11. Новый Гражданский процессуальный кодекс Франции / пер. с фр. В. Захватаева ; отв. ред. А. Довгерт. – К. : Истина, 2004. – 544 с.

Статья посвящена анализу проблемы неопределенности понятия доказывания в гражданском процессе Украины и Франции. Исследована четкая законодательная регламентация в нормах процессуального и материального права, а также рассмотрены некоторые отличия доказывания французского гражданского судопроизводства, которые не используются в отечественной доктрине.

Ключевые слова: доказывание, понятие доказывания, гражданский процесс, познание, Украина, Франция.

The article is dedicated to the problem of the uncertainty of the concept of proving in civil proceedings in Ukraine and France. The clear legislative regulation in the norms of procedural and substantive law was studied, also there were considered some differences of proving in French civil proceedings that are not used in Ukrainian doctrine.

Key words: proving, concept of proving, civil proceedings, cognition, Ukraine, France.